

Струц А.С.,

студентка юридичного факультету
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Шиян А.Г.,

старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРО УМОВНО-ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ДО ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

У квітні 2001 року Верховною Радою України було прийнято новий Кримінальний кодекс (далі КК), який скасував для засуджених найбільш суворе кримінальне покарання - смертну кару, а замість нього увів довічне позбавлення волі. Безсумнівно, що прийняття зазначеного рішення посприяло членство України у складі Ради Європи, взяття нашою країною курсу на побудову демократичної європейської держави.

Довічне позбавлення волі – це один із основних видів покарання, передбачений КК України, що полягає в ізоляції засудженого за вироком суду, примусовому його поміщенні в кримінально-виконавчу установу, без визначення у вирокі строку тримання там засудженого [1, с.130]. На даний час в Україні таких засуджених більше ніж півтори тисячі, при цьому значна частина з них таке покарання отримала на початку ХХІ століття, коли обвинувальний ухил у правосудді досягнув небувалого розквіту.

Аналіз законодавства України, яким регламентується застосування довічного позбавлення волі, свідчить про те, що:

1) воно встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених КК України, якщо суд не вважає за можливе застосувати позбавлення волі на певний строк;

2) довічне позбавлення волі не застосовується до осіб, які вчинили злочини у віці до 18 років і до осіб у віці понад 65 років, а також до жінок, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку;

3) воно є найбільш суворим основним та безстроковим покаранням, відповідно до якого засуджений за вироком суду ізолюється від суспільства і примусово поміщується до спеціальної кримінально-виконавчої установи без зазначення у вирокі строку його тримання в ній;

4) оскільки довічне позбавлення волі у всіх санкціях передбачене в альтернативі з позбавленням волі на певний строк, суд в обов'язковому порядку повинен навести у вирокі мотиви свого рішення;

5) такі особи не підлягають умовно-достроковому звільненню від цього покарання, але їх можуть помилувати.

Актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років (ч. 2 ст. 87 КК). Помилування здійснюється Президентом України. Порядок його застосування визначається Положенням про порядок здійснення помилування, яке затверджене указом Президента України № 223/2015 від 21 квітня 2015 року [2]. Згідно з п. 4 даного Положення у випадку засудження особи до довічного позбавлення волі, клопотання про її помилування може бути подано після відбуття нею не менше двадцяти років призначеного покарання. У разі відхилення Комісією клопотання про помилування засудженої особи повторне клопотання щодо неї за відсутності нових обставин, що заслуговують на увагу, може бути внесено на розгляд Комісії не раніш як через рік із часу відхилення попереднього клопотання (п. 14).

Виходячи з викладеного, ми бачимо, що засуджені до довічного позбавлення волі особи практично позбавлені права на перегляд призначеного їм покарання з метою дострокового звільнення. Єдиний спосіб добитися цього – це помилування.

З моменту введення в Україні цієї найбільш суворої міри покарання у більшості громадян побутувало уявлення, що довічне позбавлення волі – це ув'язнення, яке має тривати до моменту біологічної смерті людини. Є всі підстави вважати, що зазначена позиція не відрізнялася від позиції громадян інших країн, незалежно від того, чи застосовувалась там ця міра покарання, чи ні.

З часом питання гуманізації до цього виду покарання почало змінюватися. Найбільше цьому посприяла Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, у ст. 3 якої закріплено: „Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню” [3], а також рішення Європейського суду з прав людини (далі ЄСПЛ), в яких положення цієї статті знайшли свій розвиток і застосування. Так, ЄСПЛ у своєму рішенні „Вінтер та інші проти Сполученого королівства Великобританія” від 09 липня 2013 року дійшов висновку, що рішення засудити позивачів до пожиттєвого тюремного ув'язнення, без можливості його перегляду, не відповідає ст. 3 Конвенції, оскільки держава-відповідач не передбачила обмеження у часі відбування покарання та можливості умовно-дострокового звільнення осіб [4].

Як у цьому, так й інших рішеннях ЄСПЛ підкреслюється, що засуджений до довічного позбавлення волі має право з самого початку відбування покарання знати, коли його строк може бути переглянутий та на підставі яких критеріїв. Окрім того, засуджений довічно не повинен продовжувати відбувати покарання, якщо відповідні „пенологічні підстави” перестали бути актуальними. Щоб встановити, чи було таке покарання зменшуваним, має існувати перспектива звільнення від довічного ув'язнення, яка повинна бути не тільки де-юре, а й де-факто реалістичною.

Окремо слід зупинитися на інституті помилування довічно засуджених осіб в Україні. Так, дійсно КК України передбачає, що президент може помилувати довічно засуджених та замінити це покарання на позбавлення волі на строк не менше двадцяти п'яти років. Однак такий механізм має винятковий характер і не є реалістичною перспективою звільнення. Це підтвердив Європейський комітет з запобігання катуванням у доповіді про візит до України у 2016 році. Крім того, ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що існування можливості звільнення з мотивів „милості” (а саме так слід трактувати існуючий інститут помилування в Україні) не відповідає вимогам ст. 3 Конвенції. Безперечним підтвердженням відсутності реальної можливості бути звільненим через помилування є такі дані: станом на 6 липня 2016 року більше 70 пожиттєво ув'язнених відбули 20 років у неволі, і 40 з них вже просили в Президента України про звільнення, та отримали відмову. На даний час тільки двох засуджених було помилувано, отже на практиці шанси ув'язненого на помилування вкрай мізерні.

Засуджені до довічного позбавлення волі повинні не тільки мати можливість дострокового звільнення, але й знати, що їм потрібно робити, щоб стосовно них було розглянуто питання про таке звільнення. Таку позицію висловив Європейський суд з прав людини у своєму рішенні *László Magyar проти Угорщини* від 20 травня 2014 року (заява №73593/10) [5].

Вищевикладені положення, які обґрунтовують необхідність запровадження в Україні реалістичних можливостей дострокового звільнення довічно ув'язнених осіб, підтвердив ЄСПЛ у своєму рішенні в справі «Петухов проти України» від 12 березня 2019 року [6].

Засуджений за вбивство гр-н України Володимир Петухов відбуває довічне ув'язнення з 2004 року. Він подав скаргу в ЄСПЛ, у якій заявив про порушення своїх прав на медичне обслуговування, а також про те, що відсутність в українському законодавстві права на умовно-дострокове звільнення для довічно засуджених порушує Європейську конвенцію про права людини. Розглянувши скаргу, ЄСПЛ одноголосно ухвалив, що було порушення ст. 3 (заборона нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження) Європейської конвенції про права людини, оскільки Петухов не мав перспективи звільнення та можливості перегляду його довічного ув'язнення. Крім цього, судді констатували, що помилування президентом є єдиною процедурою пом'якшення довічного ув'язнення в Україні, але цей механізм не є досконалим і може спричинити зловживання. Адже ні комісія з помилування, ні президент не зобов'язані обґрунтовувати свої рішення щодо прохання про помилування; ці рішення не є публічними і не підлягають оскарженню.

Надзвичайно важливим у цьому рішенні суду є покладення ним обов'язку на українську державу змінити процедуру перегляду довічних вироків. Судом визначено, що для належного виконання судового рішення Україна має ухвалити реформу системи перегляду довічних вироків, щоб забезпечити в кожному випадку вивчення обставин того, чи є продовження утри-

мання під вартою виправданим і законним, а також гарантувати ув'язненим можливість знати, що вони мають зробити для дострокового звільнення.

Таким чином, є всі підстави констатувати, що встановлені в даний час міжнародні правові стандарти щодо довічного позбавлення волі та їх імплементація в рішеннях ЄСПЛ вимагають існування реалістичної перспективи звільнення від цього покарання, необхідності вироблення механізму такого звільнення. Зазначені стандарти вже знайшли відображення у правових системах країн ЄС, які запровадили різні способи звільнення. Сьогодні такою країною повинна стати Україна.

1. Тютюгін В.І. Кримінальне право України. Загальна частина: посіб. для підготовки до іспитів / В.І. Тютюгін, О.Д. Комаров, М.А. Рубашенко. – 3 видання, перероб. та допов. – Харків: Право, 2018. – 202 с.

2. Положення про порядок здійснення помилування. Затверджено Указом Президента України від 21 квітня 2015 року № 223/2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/223/2015>

3. Конвенція про захист прав та основоположних свобод 1950 року [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

4. Рішення *Vinter and Others v. United Kingdom*: рішення ЄСПЛ № 66069/09, 130/10 [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://khpg.org/index.php?id=1402463170#_ftn1.

5. Рішення *László Magyar v. Hungary*: рішення ЄСПЛ 73593/10 від 20.05.2014 р. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://khpg.org/index.php?id=1402463170#_ftn1.

6. Україна має реформувати систему перегляду довічних вироків – ЄСПЛ [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <https://gordonua.com/.../ukrajina-povinna-reformuvati-sistemu-peregliadu-dovichnih-virokiv-jtspl-804281.html>

Таус М.М.,

суддя Ленінського районного суду м. Дніпропетровська

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ВИМОГ ЩОДО ФОРМИ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду є основними завданнями кримінального провадження, визначеними у ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [1]. Проте, реалізація цього завдання стала можливою лише із запровадженням сучасних міжнародних стандартів судочинства, які до цього не були притаманні кримінальному процесу України.